

Crna Gora
Vlada Crne Gore

MINISTARSTVO PROSVJETE I NAUKE

ZAVOD ZA ŠKOLSTVO

Katalog znanja – predmetni program

GEOGRAFIJA

I i II razred srednje stručne škole

Podgorica 2009.

1. NAZIV NASTAVNOG PREDMETA GEOGRAFIJA

NAZIV PREDMETNOG PROGRAMA GEOGRAFIJA

2. ODREĐENJE PREDMETNOG PROGRAMA

a) Položaj, priroda i namjena predmetnog programa

Geografija predstavlja sintezu i sponu između prirodnih i društvenih nauka jer je njen predmet proučavanja odnos čovjeka i prirode, tj. istraživanje odnosa prirodno-geografskih i društveno-geografskih elemenata u prostoru.

Geografsko znanje je potrebno mladom čovjeku da bi razumjeo događaje u savremenom svijetu.

Tehnološki razvoj, informatička revolucija, proces globalizacije utiču na život ljudi u različitim djelovima svijeta. Iako, s jedne strane ljudi postaju sve sličniji (odijevanje, način ishrane i sl.) istovremeno, zahvaljujući sve većoj dostupnosti informacija, bivamo sve svjesniji razlika među nama, među civilizacijama i kulturama. Te razlike su pravo bogatstvo ali mogu biti i izvor sukoba. Ako nam je cilj izbjegavanje sukoba i očuvanje kulturne raznolikosti, neophodno nam je znanje o Svijetu u kome živimo. Upravo u tome je značaj geografije, jer ona nije puko poznavanje položaja neke države na karti, već podrazumijeva odnos čovjeka i prostora, poznavanje okoline, društva, istorije, kulture i religije.

Danas je čovjek ključni činilac transformacije Svijeta, ali je on još uvijek samo jedan element složenog sistema koji nazivamo Zemlja. Savremena geografija je nauka koja prostor istražuje upravo kao sistem: upoznaje elemente (npr. reljef, klimu, stanovništvo, grad) ali je naglasak na razumijevanju interakcija (odnosa) među tim elementima i procesima koji iz njih slijede. Primjena geografskih informacijskih sistema danas je prisutna u gotovo svim područjima ljudske djelatnosti.

Geografija počinje pitanjima Gdje ..., Kada ..., Kako ...? Ali možda je važnije pitanje koje slijedi: Zašto? To su pitanja koja učenike/ce podstiču na razmišljanje. To je početak učenja i izvor znanja. Ali geografija se ne zaustavlja na tim pitanjima: gdje je nešto i zašto je to tamo, nego pokušava određene pojave uporediti sa sličnim pojavama u drugom prostoru. Zatim pokušava utvrditi posljedice, kao i predvidjeti šta će se desiti u budućnosti sa određenom pojavom ili prostorom.

Ova pitanja podstiču radoznalost učenika/ca i zanimanje za Svijet u kome živimo, ali razvijaju i intelektualne sposobnosti, posebno uočavanja uzročno-posljedičnih veza.

Učenici/e će kroz nastavu geografije razumjeti povezanost koja postoji na Zemlji, složenost prirodnih i društvenih sistema, te njihovu neodvojivost.

Geografija je obavezan predmet u prvom i drugom razredu srednjih stručnih škola. U prvom razredu učenici/e će izučavati opštu fizičku geografiju, a u drugom razredu sadržaj vezan za temu Zemlja i ljudi, regionalnu geografiju Svijeta i nacionalnu geografiju. Sadržaji iz fizičke geografije predstavljaju osnove geografskog znanja. Kroz nastavu nacionalne geografije učenici/e razvijaju pozitivna osjećanja prema domovini, osjećaj pripadnosti narodu i državi, odgovornost prema prirodi i društvenim dobrima i aktivnostima.

b) Broj časova po godinama obrazovanja i oblicima nastave

Geografija se u srednim stručnim školama po pravilu izučava u I i II razredu sa godišnjim fondom časova 140 ili u I ili II razredu sa godišnjim fondom od 70 časova, a nedjeljnim fondom od 2 časa.

U I razredu geografija je zastupljena sa godišnjim fondom od 70 časova, a nedjeljnim sa 2 časa (2 časa sedmično x 28 sedmica = 56 časova + 14 časova za dio programa koji je namijenjen planiranju škole i lokalne zajednice).

U II razredu geografija je takođe zastupljena sa godišnjim fondom od 70 časova, a nedjeljnim 2 časa (2 časa sedmično x 28 sedmica = 56 časova + 14 časova za dio programa koji je namijenjen planiranju škole i lokalne zajednice).

Program je planiran za 28 sedmica dok je 7 sedmica namijenjeno planiranju programa škole odnosno lokalne zajednice koji može poslužiti za produblјivanje sadržaja iz obaveznog dijela programa ili uvođenje nekih novih sadržaja po potrebi lokalne zajednice i škole.

I RAZRED

REDNI BROJ	TEMA	ORIJENTACIONI BROJ ČASOVA
1	1. UVOD U GEOGRAFIJU	2
2	2. PLANETA ZEMLJA 2.1 Oblik i veličina Zemlje 2.2 Zemlja u kosmosu 2.3 Kretanja i posljedice kretanja Zemlje	8
3	3. KARTOGRAFIJA 3.1 Geografska mreža 3.2 Predstavljanje Zemljine površine 3.3 Orijehtacija	6
4	4. GRAĐA ZEMLJE I GEOLOŠKI RAZVOJ ZEMLJINE KORE	4
5	5. GEOSFERE 5.1 Litosfera 5.2 Pedosfera 5.3 Atmosfera 5.4 Hidrosfera 5.5 Biosfera	8 4 8 8 4
6	6. PRIRODNA BOGATSTVA I ZAŠTITA PRIRODE	4
UKUPNO		56

II RAZRED

REDNI BROJ	TEMA	ORIJENTACIONI BROJ ČASOVA
1.	1. ZEMLJA I LJUDI 1.1 Stanovništvo i naselja 1.2 Privreda 1.3 Međunarodne organizacije	8
2.	2. REGIONALNA GEOGRAFIJA SVIJETA	20
3.	3. CRNA GORA 3.1 Položaj, veličina, granice, državno uređenje 3.2 Prirodne odlike 3.3 Društveno-ekonomske odlike 3.4 Regionalni pregled	28
UKUPNO		56

3. OPŠTI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

Cilj učenja geografije je da učenici/e:

- shvate ulogu i značaj geografije u sistemu nauka, kao i odnos geografije i srodnih nauka;
- steknu savremena znanja o kosmosu, Zemlji kao nebeskom tijelu, njenom položaju u kosmosu i Sunčevom sistemu;
- usvoje nova i prošire stečena znanja o prirodno-geografskim i društveno-geografskim procesima i pojavama na lokalnoj, regionalnoj i planetarnoj ravni i njihovom međusobnom uticaju;
- upoznaju aktuelne i kompleksne događaje savremenog Svijeta;
- razumiju najvažnije geografske pojave i procese kroz njihove karakteristične primjere i uzročno-posljedične veze;
- znaju ključne probleme koji sve više zaokupljaju savremeno čovječanstvo (ugroženost životne sredine, sirovina i energije u Svijetu, sve veća nestašica vode);
- razumiju strukture i procese različitih regiona u okviru globalnog sistema;
- upoznaju geografske osobenosti svoje domovine i razviju pozitivna osjećanja i odgovoran odnos prema njenim prirodnim i kulturnim vrijednostima;
- razvijaju sposobnost za samostalno obrazovanje uz pomoć različitih izvora znanja;
- osposobe se da koriste geografsku kartu i atlas na papiru, Internetu ili CD-ROM-u, naviknu se upotrebljavati ih u svakodnevnom životu;
- vaspitavaju se u duhu tolerancije i poštovanja drugih ljudi bez obzira na civilizacijske i kulturne različitosti;
- razviju odgovoran odnos prema sebi, drugim ljudima i okruženju (shvate da sve što činimo ima uticaja na druge ljude i našu zajedničku planetu Zemlju);
- osposobe se za samostalno učenje i pronalaženje informacija;
- osposobe se da samostalno koriste metode i tehnike u istraživanju određenog problema;
- razviju logičko mišljenje i sposobnost uočavanja uzročno-posljedičnih veza;
- razvijaju stavove o preventivi, zaštiti i unapređivanju životne sredine;
- razvijaju zanimanje za praćenje geografskih pojava u lokalnoj sredini i permanentno geografsko obrazovanje.

PROGRAMSKI SADRŽAJ GEOGRAFIJE ZA SREDNJE STRUČNE ŠKOLE – I i II razred

Sadržaji su podijeljeni na obavezne sadržaje i izborni program.

Obavezni sadržaji su:

I RAZRED

1. UVOD U GEOGRAFIJU

2. PLANETA ZEMLJA

- 2.1 Oblik i veličina Zemlje
- 2.2 Zemlja u kosmosu
- 2.3 Kretanja i posljedice kretanja Zemlje

3. KARTOGRAFIJA

- Geografska mreža
- Predstavljanje Zemljine površine
- Orijentacija

4. GRAĐA ZEMLJE I GEOLOŠKI RAZVOJ ZEMLJINE KORE

5. GEOSFERE

- 5.1 Litosfera
- 5.2 Pedosfera
- 5.3 Atmosfera
- 5.4 Hidrosfera
- 5.5 Biosfera

6 PRIRODNA BOGATSTVA I ZAŠTITA PRIRODE

II RAZRED

1. ZEMLJA I LJUDI

- 1.1 Stanovništvo i naselja
- 1.2 Privreda
- 1.3 Međunarodne organizacije

2. REGIONALNA GEOGRAFIJA SVIJETA

3. CRNA GORA

- 3.1 Položaj, veličina, granice, državno uređenje
- 3.2 Prirodne odlike
- 3.3 Društveno-ekonomske odlike
- 3.4 Regionalni pregled

Programski sadržaji izbornih oblasti iz geografije biće definisani nakon iskazanih potreba i želja škola i učenika/ca.

4. SADRŽAJI I OPERATIVNI CILJEVI PREDMETNOG PROGRAMA

I RAZRED – OBAVEZNI SADRŽAJI

1. UVOD U GEOGRAFIJU

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi/sadržaji	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna predmet, podjelu i značaj geografije kao kompleksne nauke, - razumije multidisciplinarnost geografskih istraživanja. 	<p>Učenici/e:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ponavljaju i koriste prethodno stečena znanja na konkretnom primjeru, - objašnjavaju predmet proučavanja, podjelu i značaj geografije, - daju sopstvena mišljenja o važnosti geografije kao kompleksne nauke, - pronalaze veze geografije sa drugim prirodnim i društvenim naukama. 	<p>Geosfere; geografske discipline.</p>	<p>Prirodne nauke: predmet proučavanja (biologija, fizika, hemija ...).</p> <p>Geografija: gradivo iz osnovne škole.</p>

Didaktičke preporuke

Nastavnik/ca treba da sagleda nivo znanja iz geografije sa kojim učenici/e dolaze iz osnovne škole, kako bi svoj nastavni rad prilagodio/la njihovim mogućnostima.

Nastavnik/ca upućuje učenike/ce na povezivanje prethodnih i novostečenih znanja, upućuje učenike/ce na literaturu i različite izvore informacija.

Nastavnik/ca treba da osposobljava učenike/ce na samostalnost u radu, korišćenje adekvatne literature, očiglednih sredstva i instrumenta kako bi ih funkcionalnije koristili/e u budućem radu.

2. PLANETA ZEMLJA**2.1 Oblik i veličina Zemlje**

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi/sadržaji	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna oblik i dimenzije Zemlje, - objašnjava važnost nauke i tehnologije u spoznajama o obliku Zemlje, - ocjenjuje savremene poglede na Kosmos, - objašnjava pojmove: Zemljin ekvator, Sjeverni pol, Južni pol, Zemljina osa, - objašnjava djelovanje sile teže i navodi primjere. 	<p>Učenici/e:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći globus objašnjavaju oblik Zemlje, - navode dimenzije Zemlje, - upoređuju oblik i dimenziju Zemlje sa drugim nebeskim tijelima, - izrađuju model Zemlje, - diskutuju na temu: <i>Nauka i tehnologija u spoznaji o obliku Zemlje</i>, - na globusu i geografskoj karti pokazuju Zemljin ekvator, Zemljine polove i Zemljinu osu, - izvode oglede sa viskom za određivanje smjera sile teže. 	<p>Oblik Zemlje; veličina Zemlje; elipsoid – geoid; globus; ekvator; Zemljina osa; Sjeverni pol; Južni pol; sila teže.</p>	<p>Fizika: sila, gravitaciono polje; Njutnov zakon gravitacije; princip inercije; kružno kretanje; sila teže i težina tijela.</p>

Didaktičke preporuke

Nastavnik/ca treba da upozna učenike/ce sa položajem Zemlje u Sunčevom sistemu, savremenim hipotezama o postanku Zemlje i Sunčevog sistema.

Nastavnik/ca treba da izbjegava ponavljanje usvojenih sadržaja iz osnovne škole i insistira na povezivanju stečenih znanja i iskustava sa novim sadržajima.

2. PLANETA ZEMLJA

2. 2 Zemlja u Kosmosu

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi/sadržaji	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumije položaj Zemlje u Sunčevom sistemu i Kosmosu, - zna pojmove svjetlosna godina, galaksija, gravitacija, mliječni put, - razumije posljedice Zemljinog oblika, nagnutosti ose i kretanja, - razlikuje prirodne i vještačke satelite, - objašnjava Mjesečeve mijene i prepoznaje ih na nebu, - razumije nastanak pomračenja Sunca i Mjeseca. 	<p>Učenici/e:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći prethodna znanja, zbirku opštih fizičkih karata, slikovni i filmski materijal objašnjavaju Kosmos, Sunčev sistem, položaj Zemlje u njima, - izrađuju crteže Sunčevog sistema, rade na modelima, posmatraju filmove i satelitske snimke i komentarišu ih, - objašnjavaju pojmove svjetlosna godina, galaksija, gravitacija, mliječni put, - na osnovu modela i crteža objašnjavaju posljedice Zemljinog oblika i nagnutosti ose, Zemljinih kretanja, pronalaze uzročno-posljedične veze, - na osnovu filmova i podataka sa Interneta razgovaraju i diskutuju o satelitima koji se šalju sa Zemlje a posebno o onima koji šalju tv signale, - na osnovu ličnog iskustva, objašnjavaju i crtaju Mjesečeve mijene, - terenska nastava: posmatraju noćno nebo, pronalaze određena nebeska tijela i sazvežđa, - na osnovu modela i crteža objašnjavaju fenomene pomračenje Sunca i Mjeseca. 	<p>Kosmos (svemir); kosmička tijela; svjetlosna godina; galaksija, gravitacija; mliječni put; prirodni sateliti; Mjesec, Mjesečeve mijene; pomračenje Sunca i Mjeseca.</p>	<p>Fizika: jedinice mjere, Njutnov zakon gravitacije, kružno kretanje, princip inercije, sila teže i težina tijela.</p> <p>Biologija: postanak života na Zemlji.</p>

Didaktičke preporuke

Nastavnik/ca treba da uputi učenike/ce na posmatranje neba noću (golim okom i uz pomoć teleskopa), posmatranje Mjeseca u različitim fazama (mijenama), insistira na analizama crteža pomračenja Sunca i Mjeseca. Po mogućnosti planira posmatranje astronomske opservatorije.

2. PLANETA ZEMLJA

2. 3 Kretanja i posljedice kretanja Zemlje

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi/sadržaji	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikuje Zemljinu rotaciju od revolucije, - povezuje nagnutost Zemljine ose i različitu osvjetljenost Zemljine površine, - zna položaj Zemlje u različitim godišnjim dobima, - upoređuje promjenu godišnjih doba na sjevernoj i južnoj polulopti, - objašnjava različito trajanje dana i noći, - objašnjava ravnodnevnicu i dugodnevnicu, - zna osnovna obilježja toplotnih pojaseva, - razlikuje mjesno i zonalno vrijeme, - definiše datumsku granicu, - objašnjava kalendar i računanje vremena. 	<p>Učenici/e:</p> <ul style="list-style-type: none"> - na osnovu modela i crteža obrazlažu Zemljina kretanja, pronalaze uzročno-posljedične veze, - izvode ogled: koristeći globus i baterijsku lampu, objašnjavaju osvjetljenost – neosvijetljenost, - izvode vježbu koristeći telurijum, objašnjavaju kretanje i položaj Zemlje u različitim godišnjim dobima, analiziraju različito trajanje dana i noći, - analiziraju i upoređuju toplotne pojaseve, - izrađuju plakate ili Power Point prezentacije na temu: <i>Toplotni pojasevi</i>, - na Internetu pronalaze odgovarajuće podatke i diskutuju o računanju vremena, - koristeći geografsku kartu objašnjavaju datumsku granicu, - na karti časovnih zona upoređuju vrijeme u odabranim mjestima, - vježbaju: Crna Gora u časovnim zonama. 	<p>Rotacija Zemlje i posljedice rotacije; revolucija Zemlje i posljedice revolucije; ravnodnevica; dugodnevica; granica osvjetljenosti; polarni dan i polarna noć; toplotni pojasevi; mjesno i zonalno vrijeme; datumska granica; kalendar.</p>	<p>Fizika: jedinice mjere, Njutnov zakon gravitacije, kružno kretanje, princip inercije, sila teže i težina tijela.</p> <p>Biologija: postanak života na Zemlji.</p> <p>Istorija: različiti načini računanja vremena.</p>

Didaktičke preporuke

Nastavnik/ca treba da upozna učenike/ce sa kretanjima Zemlje i njihovim posljedicama. Insistira na analizama crteža Zemljine rotacije i revolucije.

Nastavnik/ca upućuje učenike/ce na različita vremena, datumsku granicu.

Učenici/e vježbaju i upoređuju različito računanje vremena, izrađuju kalendar.

3. KARTOGRAFIJA

3. 1 Geografska mreža

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi/sadržaji	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikuje meridijane od paralela, - zna važnost tačnog određivanja geografskog smještaja, - može odrediti geografsku širinu i geografsku dužinu zadatih mjesta na geografskoj karti, - opisuje GPS uređaj za određivanje smještaja. 	<p>Učenici/e:</p> <ul style="list-style-type: none"> - na indukcionom globusu unose meridijane i paralele, - objašnjavaju važnost tačnog određivanja vremena, - na geografskoj karti određuju geografsku širinu i dužinu zadatih mjesta, - određuju smještaj uz pomoć GPS uređaja. 	<p>Geografska mreža; meridijami (podnevc); paralele (uporednici); geografska širina; geografska dužina; GPS.</p>	<p>Geografija: kartografija, gradivo iz osnovne škole.</p> <p>Matematika: koordinatni sistem.</p>

Didaktičke preporuke

Nastavnik/ca treba da insistira da učenici/e na indukcionom globusu demonstriraju mrežu uporednika i podnevaka. Učenici/e vježbaju određivanje geografske dužine i širine koristeći globus, kartu Svijeta. Nastavnik/ca upoznaje učenike/ce sa GPS uređajem.

3. KARTOGRAFIJA

3. 2 Predstavljanje Zemljine površine

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi/sadržaji	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikuju metode prikazivanja Zemljine površine (karta, globus, modeli ...), - zna pojam geografske karte, svojstva i elemente karte, - zna predstavljanje geografskih sadržaja na karti, - razlikuje kartografske znake, pravilno ih tumači i primjenjuje, - razlikuje geografske karte po sadržaju i razmjeru, - razlikuje grafička sredstva kartografskog izražavanja na tematskim kartama, - matematički izračunava udaljenost. 	<p>Učenic/e:</p> <ul style="list-style-type: none"> - mobiliju prethodna znanja na osnovu kojih daju primjere o načinima prikazivanja Zemljine površine, - koristeći kartu objašnjavaju njene elemente i sadržaje, - posmatraju avionske i satelitske snimke terena i upoređuju ih sa odgovarajućim kartama, - u geografskom atlasu pronalaze i upoređuju karte različitog sadržaja i razmjera, - na nijemoj karti unose pojedine grafičke elemente, - vježbaju mjerenje udaljenosti određenih mjesta na kartama različitog razmjera. 	<p>Kartografija; geografska karta; globus; elementi karte; metoda boja; izohipse; kartografski znaci; razmjer; vrste geografskih karata.</p>	<p>Geografija: kartografija, gradivo iz osnovne škole.</p> <p>Matematika: koordinatni sistem.</p>

Didaktičke preporuke

Kartografska pismenost osnovni je obrazovni i funkcionalni zadatak nastave geografije.

Pri obradi ove nastavne teme nastavnik/ca treba da se osloni na ranije stečena znanja učenika/ca iz ove oblasti i poveže ih sa novim sadržajima.

Kartu treba koristiti u svim fazama nastavnog procesa i na svim tipovima časova. Pored opštih geografskih karata potrebno je koristiti i odgovarajuće tematske kako bi učenici/e bolje uočili/e neku pojavu i proces u prostoru.

3. KARTOGRAFIJA**3. 3 Orijentacija**

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi/sadržaji	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna važnost orijentacije u svakodnevnom životu, - zna da se orijentiše na terenu uz pomoć karte ili plana, - kreće se u prostoru pomoću kompasa, GPS uređaja. 	<p>Učenici/e:</p> <ul style="list-style-type: none"> - obrazlažu važnost orijentacije - terenski rad: orijentišu se i kreću u prirodi uz pomoć odgovarajuće karte ili plana, kompasa, GPS uređaja. 	Orijentacija; kompas; radar; GPS.	<p>Geografija: kartografija, gradivo iz osnovne škole.</p> <p>Matematika: koordinatni sistem.</p>

Didaktičke preporuke

Prilikom obrade ove teme nastavnik/ca treba da planira terenski rad.

Učenici/e se na terenu orijentišu i kreću uz pomoć različitih geografskih karata (plana, topografske karte), kompasa, GPS uređaja.

4. GRAĐA ZEMLJE I GEOLOŠKI RAZVOJ ZEMLJINE KORE

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi/sadržaji	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - obrazlaže unutrašnju građu Zemlje, - zna istorijsko-geološki razvoj Zemljine kore, nastanak kontinenata i okeana, zone vulkanskih aktivnosti, - razumije pomjeranje litosfernih ploča. 	<p>Učenici/e:</p> <ul style="list-style-type: none"> - crtaju i objašnjavaju građu Zemlje, - koristeći odgovarajuću literaturu analiziraju metode upoznavanja Zemljine unutrašnjosti, - na istorijsko-geološkoj karti objašnjavaju geološke sfere i epohe u Zemljinom razvoju, - izrađuju geološku hronološku tabelu, - sakupljaju odgovarajući materijal sa Interneta, iz literature, medija na temu: <i>Litosferne ploče</i>, diskutuju na datu temu. 	<p>Građa Zemlje; endogene sile; Zemljine sfere; kontinentalna i okeanska kora; fosili; litosferne ploče.</p>	<p>Hemija: minerali; sadržaj elemenata u Zemljinoj kori; rasprostranjenost metala u Zemljinoj kori.</p>

Didaktičke preporuke

Sadržaj ove nastavne teme obuhvata unutrašnju građu Zemlje. Posebnu pažnju nastavnik/ca treba da posveti geološkom razvoju Zemljine kore. Složeno gradivo ove nastavne teme treba objašnjavati koristeći odgovarajuće primjere sa Balkanskog poluostrva i teritorije naše zemlje.

Sadržaj ove nastavne teme treba obogatiti ilustrativnim materijalom. Koristiti Internet prezentacije Seizmičkog zavoda Crne Gore. Nastavnik/ca treba da omogući učenicima/ama posjetu specijalizovanim institucijama (geološkim, seizmološkim...).

5. GEOSFERE

5.1 Litosfera

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi/sadržaji	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikuje magmatske sedimentne i metamorfne stijene, - razumije orogene pokrete i postanak reljefa, - zna zašto se reljef neprestano mijenja, - razlikuje stare i mlade planine, - razumije pojavu vulkana i razlikuje tipove vulkana i vulkanske zone, - razumije pojavu zemljotresa i razlikuje trusna područja na Zemlji i kod nas, - razlikuje oblike reljefa nastale dejstvom egzogenih sila, - razlikuje oblike reljefa u svom kraju. 	<p>Učenici/e:</p> <ul style="list-style-type: none"> - u geološkim zbirkama posmatraju i prepoznaju karakteristične stijene, minerale, - izvode ogled: <i>Trošenje stijena</i>, - navode primjere različitih agenasa na formiranje reljefa, - na karti pokazuju primjere mladih i starih planina, navode obilježja mladih planina u Crnoj Gori, - na osnovu filma diskutuju o posljedicama vulkanske aktivnosti, posmatraju film o zemljotresima (Crnogorsko primorje ...) opisuju zemljotres i samostalno zaključuju o posljedicama i mjerama zaštite, - predviđaju vrijeme zemljotresa i mogućnosti zaštite, - crtaju i komentarišu presjeke ledničke i riječne doline, - terenski rad: prepoznaju oblike reljefa u svom kraju, istražuju i razvrstavaju ih po pripadajućem tipu reljefa, - posmatraju i komentarišu dokumentarni film o nastanku krša, - rade odjeljenjske zbirke i modele. 	<p>Litosfera; vrste stijena; rasijedanje; nabiranje; orogeneza; vulkan; zemljotres; egzogene sile; erozivni oblici; akumulativni oblici; kraški oblici.</p>	<p>Geografija: litosfera, gradivo iz osnovne škole.</p> <p>Hemija: minerali, sadržaj elemenata u Zemljinoj kori, rasprostranjenost metala u Zemljinoj kori.</p>

Didaktičke preporuke

Nastavnik/ca treba da posebno naglasi značaj ove problematike radi razumijevanja karakteristika drugih geografskih komponenti, razumijevanja uzročno-posljedičnih odnosa i procesa u geografskom omotaču.

Postanak reljefa nastavnik/ca treba da objašnjava preko tektonskih ploča i različitih pokreta u Zemljinoj kori. Kod učenika/ca treba razvijati svijest o neprestanom mijenjanju reljefa, isto tako da se reljef ne može posmatrati nezavisno od klimatskih i hidrografskih prilika, uticaja živoga svijeta i čovjeka.

Nastavnicima/ama se preporučuje da u okviru ove teme i ostalih tematskih cjelina obrade i odgovarajuće sadržaje iz lokalne sredine, vodeći računa o usklađenosti sadržaja. Na taj način učenici/e mogu praviti poređenja određenih nastavnih sadržaja sa njima poznatim i bliskim iz neposrednog okruženja.

U tom smislu nastavnik/ca treba da planira terenski rad. Na terenskoj nastavi učenici/e treba da posmatraju i prepoznaju oblike reljefa u svom kraju, da ih razvrstavaju prema pripadajućem tipu reljefa, međusobno upoređuju, procjenjuju mogućnost ekonomske valorizacije.

5. GEOSFERE

5.2 Pedosfera

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi/sadržaji	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razlikuje tipove i raspored zemljišta, - obrazlaže važnost humusa, - analizira zemljište „fabriku hrane”, zaštitu i degradaciju, - zna važnost pravilnog odlaganja otpada. 	<p>Učenici/e:</p> <ul style="list-style-type: none"> - na osnovu odabrane literature, ilustracija obrazlažu postanak tla, klasifikuju pojedine vrste, - na pedološkim kartama uočavaju i pokazuju raspored zemljišta, - na terenu ostvaruju uvid u procese proizvodnje i zaštite poljoprivrednih proizvoda; mjere debljinu humusa, uočavaju probleme zagađenja tla, odlaganja otpada... - praktičan rad: kartiraju zagađenja u svom kraju, izrađuju plakate, - daju mišljenje o mjerama zaštite i sopstvenom doprinosu. 	<p>Tlo; tipovi tla; erozija tla; reciklaža.</p>	<p>Ekologija: ekološki problemi u životnoj sredini, pojam erozije zemljišta, oblici zagađenja, zemljišta, hrane.</p> <p>Hemija: zemnoalkalni metali.</p>

Didaktičke preporuke

Nastavnik/ca treba da ukaže na osnovne osobine tla, kao i pojedine pojave koje su od naročitog značaja za biološku i ekonomsku egzistenciju čovjeka.

Nastavnik/ca treba da ukaže da je zemljište kao resurs za proizvodnju hrane ozbiljno ugroženo usljed pretjerane eksploatacije.

Učenicima/ama treba ukazati na potrebu ekonomske svijesti u ponašanju korisnika tla.

Na terenu učenici/e prepoznaju tipove zemljišta svog kraja, sakupljaju uzorke, rade odjeljenjske zbirke, procjenjuju mogućnost ekonomske valorizacije.

5. GEOSFERE

5.3 Atmosfera

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi/sadržaji	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna sastav i strukturu atmosfere, - obrazlaže značaj troposfere za život čovjeka, - zna uticaj geografskih faktora na klimu, - analizira klimatske elemente i tipove klime na Zemlji, - analizira i upoređuje klimatske dijagrame, - zna uticaj ciklona i anticiklona na vrijeme, - analizira prirodne nepogode i katastrofe: razorni olujni vjetrovi, poplave i suše, - zna mjerne instrumente i grafičko predstavljanje vremenskih (meteoroloških) parametara, - objašnjava značaj savremenih metoda i sredstava praćenja prognoze vremena, - analizira uticaj čovjeka na klimu i mjere zaštite, - razvija kritički odnos prema tehnološkom razvoju i razumije potrebu zaštite i unapređivanja životne sredine. 	<p>Učenici/e:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći prethodna znanja i vlastita iskustva, objašnjavaju strukturu atmosfere, značaj pojedinih sfera i lociraju ih, - na konkretnim primjerima objašnjavaju uticaj geografskih faktora na klimu, - objašnjavaju klimatske elemente, rade grafičko predstavljanje vremenskih/klimatskih parametara, identifikuju klimatske tipove, međusobno ih upoređuju i procjenjuju njihov uticaj na život, - opisuju kakvo vrijeme donose cikloni i anticikloni, - posmatraju u meteorološkoj stanici mjerne instrumente, mjere i očitavaju temperature, vazdušni pritisak, na sinoptičkoj karti pokazuju visok i nizak pritisak, - diskutuju o problemu zagađenja vazduha, mjerama njegove zaštite i ličnom doprinosu. 	<p>Vazdušni omotač; sfere; vrijeme, klima; klimatski faktori; klimatski elementi; klimatski tipovi; mikroklima; smog; kisjele kiše; klimatski dijagram; ciklon; anticiklon; ozonski omotač.</p>	<p>Geografija: gradivo iz osnovne škole.</p> <p>Hemija: nemetali, S kao biogeni elemenat i SO_x kao zagađivač vazduha, značaj kiseonika i njegovih jedinjenja u sferama života, zaštitna uloga ozona i nastanak ozonske rupe, značaj N.</p> <p>Biologija: glavni ekološki problemi i njihovo rješavanje.</p>

Didaktičke preporuke

Nastavnik/ca treba da povezuje gradivo sa postojećim školskim znanjima i iskustvima učenika/ca, otvara mogućnost da učenik/ca slobodno pita, istražuje.

Nastavnik/ca treba da naglasi međuzavisnost i uslovljenost spoljašnjih sfera. Potrebno je da naglasi uticaj čovjeka na promjene u atmosferi (i ostalih sfera) i ukaže na potrebu preduzimanja mjera u cilju njene zaštite.

Učenici/e rade seminarske radove na datu temu (klime mog kraja, stanje životne sredine u mom kraju).

Nastavnik/ca treba da planira posjetu meteorološkoj stanici.

5. GEOSFERE

5.4 Hidrosfera

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi/sadržaji	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizira raspored i vrste voda na Zemlji, - razumije hemijska i fizička svojstva morske vode, - zna horizontalnu razućenost obala, - razlikuje vode na kopnu i razumije njihove osnovne hidrološke karakteristike, - vrednuje značaj voda, - procjenjuje kako neravnomjeran raspored voda u prirodi utiće na živi svijet, - razvija kritički odnos prema tehnološkom razvoju i razumije potrebu očuvanja i zaštite voda. 	<p>Učenici/e:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći karte, ilustracije, prethodna znanja karakterišu vode na Zemlji, - analiziraju osobine i kretanja morske vode, - pokazuju na karti oblike razućenosti i reljef dna Svjetskog mora, - analiziraju vode na kopnu, - uz pomoć hidroloških karata pokazuju raspored voda i na konkretnim primjerima zaključuju o njihovom značaju, - gledaju film o karakterističnim vodama na kopnu i razgovaraju na datu temu, - daju primjere korišćenja voda, primjer kakva se voda u zavičaju koristi za vodosnabdijevanje, - na osnovu odgovarajuće literature, filma, vlastitih zapažanja objašnjavaju značaj voda i predlažu mjere zaštite, - izrađuju referate i plakat: <i>Vode našeg zavičaja</i>. 	<p>Hidrosfera; Svjetsko more; sredozemna mora; fizička svojstva; hemijska svojstva; kopnene vode; voda temeljnica; izdan; delta, estuary; ponornica; „rudnik svijeta”.</p>	<p>Geografija: gradivo iz osnovne škole.</p> <p>Hemija: fizičke i hemijske osobine vode.</p> <p>Biologija: ekosistem voda.</p>

Didaktičke preporuke

Nastavnik/ca treba da upućuje i podstiče učenike/ce da iz literature, sa Interneta, medija, audio i video zapisa sistematski prikupljaju informacije o ovoj temi. Učenici/e rade seminarske radove, plakate na datu temu.

Nastavnik/ca treba da naglasi problem ugroženosti voda i sve veći problem nestašice čiste vode u svijetu, ukaže na potrebu preduzimanja mjera u cilju zaštite i unapređivanja voda.

Učenici/e diskutuju o problemu ugroženosti voda.

Nastavnik/ca treba da planira terenski rad, posjetu i istraživanje vodnih objekata datog kraja i okoline. Učenici/e prikupljaju uzorke voda i vrše jednostavne analize o čistoći.

5. GEOSFERE

5.5 Biosfera

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi/sadržaji	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumije geografsku zonalnost prostiranja flore i faune (horizontalnu i vertikalnu), - upoređuje floru i faunu pojedinih toplotnih pojaseva na Zemlji kao i u svom kraju, - zna reliktnu i endemičnu vrstu, - zna tipične životinje pojedinih biljnih područja, - procjenjuje uticaj društvenih činilaca na rasprostranjenje biljnog i životinjskog svijeta. 	<p>Učenici/e:</p> <ul style="list-style-type: none"> - na osnovu fotografije, filma, odgovarajuće tematske karte objašnjavaju uticaj klime na rasprostiranje biljnog i životinjskog svijeta, - klasifikuju biljne i životinjske zajednice, analiziraju tipične životinje pojedinih biljnih područja, - sakupljaju odgovarajuće materijale (slikovne, tekstualne) sa Interneta, časopisa i dr. o reliktnim, endemičnim, ugroženim vrstama, rade plakate, zidne novine, - na osnovu vlastitih zapažanja, filma, odabrane literature i slikovnog materijala daju mišljenja o uticaju ljudi na rasprostranjenje biljnog i životinjskog svijeta, - na slikovnom materijalu posmatraju i definišu razlike između vodene vegetacije, gajenih kultura i šumskih zajednica, - rade referate na temu: <i>Toplotni pojasevi – Biljni i životinjski svijet.</i> 	<p>Geografska zonalnost; areal; biotope; životne zajednice; reliktnu vrstu; endemičnu vrstu.</p>	<p>Ekologija: životne oblasti; pojam bioma; ekološke grupe organizama u okviru mora i okeana; ekološke grupe organizama u okviru kopnenih voda; oblasti na Zemlji u kojima su rasprostranjeni biomi; suvozemne oblasti (tropske kišne šume, listopadne šume umjerenog pojasa, tajge, tundre, stepe, pustinje, zimzelene šume); ekološki problemi u životnoj sredini; zaštita prirode, neke zakonom zaštićene biljne i životinjske vrste.</p>

Didaktičke preporuke

Nastavnik/ca treba (po mogućnosti) da planira posjetu nacionalnom parku, botaničkoj bašti, prirodnjačkom muzeju, zoološkom vrtu...

Nastavnik/ca treba da ukaže na posljedice uništavanja, krčenja, propadanja šuma, šumske požare, kao i na ugroženost pojedinih biljnih i životinjskih vrsta od strane čovjeka, ukaže na potrebu preduzimanja mjera u cilju njihove zaštite.

Ovu nastavnu temu nastavnik/ca treba da obogati vizuelnim materijalom.

6. PRIRODNA BOGATSTVA I ZAŠTITA PRIRODE

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi/sadržaji	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - obrazlaže važnost sirovina i energije za život i rad čovjeka, - vrednuje prirodne resurse, njihove rezerve, obnavljanje, korišćenje i zaštitu sa osvrtom na svoj kraj, - zna značaj geodiverziteta i biodiverziteta i njihovu zaštitu, - razumije uticaj čovjeka na prostor, - obrazlaže važnost pravilnog odlaganja otpada, - zna pojam održivog razvoja i razumije njegovu potrebu. 	<p>Učenici/e:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rade seminarski rad na temu međuzavisnosti prirode i čovjeka, - na osnovu odabrane literature, filma, slikovnog materijala, tematskih karata daju mišljenje o razmještanju prirodnih resursa, njihovim rezervama, obnavljanju, iskorišćavanju i značaju, - diskutuju o resursima iz svog kraja, načinu korišćenja i zaštite, - koristeći odgovarajući film, literaturu, analiziraju značaj geodiverziteta i biodiverziteta, zaključuju o mjerama zaštite, - identifikuju problem zagađenja voda, vazduha, tla i na konkretnom primjeru procjenjuju posljedice negativnog uticaja čovjeka, - daju primjere devastacije prostora u neposrednom okruženju, - diskutuju o održivom razvoju, razvoju koji zadovoljava potrebe sadašnjih generacija ne ugrožavajući mogućnost budućih generacija da ostvare to isto. 	<p>Prirodni resursi; obnovljivi i neobnovljivi izvori energije; geodiverzitet; biodiverzitet; održivi razvoj.</p>	<p>Biologija: osnovni pojmovi u ekologiji, ekosistem, životne oblasti, zaštita prirode, ekološki problemi u životnoj sredini.</p> <p>Ekologija: ekološki problemi u životnoj sredini, pojam ekološke ravnoteže.</p> <p>Ekosistem: pojam uništavanja i ugrožavanja prirodnih ekosistema, oblici zagađenja voda, zemljišta, hrane, radioaktivnog zagađenja, pojam uništavanja i ugrožavanja prirodnih ekosistema, izvor i posljedice lokalnog i globalnog zagađenja vazduha, efekat staklene bašte, pojava kisjelih kiša, zaštita prirode.</p>

Didaktičke preporuke

Nastavnik/ca treba da naglasi međuzavisnost prirode i čovjeka, ukazuje na probleme pretjerane eksploatacije pojedinih prirodnih resursa i ističe značaj prirodnih resursa čije su rezerve ograničene i neobnovljive.

Nastavnik/ca treba da ukaže na preventivnu zaštitu kako bi se prirodni resursi racionalno koristili u cilju očuvanja životne sredine i održivog razvoja.

II RAZRED – OBAVEZNI SADRŽAJI

1. ZEMLJA I LJUDI

1.1 Stanovništvo i naselja

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi/sadržaji	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizira kretanje broja stanovnika na Zemlji, - daje mišljenje o demografskoj eksploziji, - objašnjava gustinu naseljenosti, - zna uzroke rijetke i velike gustine naseljenosti, - objašnjava prirodni pad i porast stanovništva, - razumije posljedice visokog prirodnog priraštaja, - analizira strukture stanovništva (rasna, vjerska, jezička...), - zna savremene probleme stanovništva, - zna uzroke i vrste migracija, - upoređuje migracije – nekad i sad, - procjenjuje značaj praćenja podataka o stanovništvu na Zemlji, - analizira savremene probleme razvoja naselja Svijeta, - upoređuje tradicionalan način života sa životom u velikim metropolama. 	<p>Učenici/e:</p> <ul style="list-style-type: none"> - obrazlažu analizom statističkih podataka, grafikona, dijagrama kretanje broja stanovnika na Zemlji, izvode odgovarajuće zaključke, - diskutuju na temu: <i>Demografska eksplozija i posljedice</i>, - lociraju na karti prostore guste i rijetke naseljenosti, određuju razloge različite naseljenosti, - na primjerima izračunavaju gustinu naseljenosti i prirodni priraštaj, - rade referate na temu različitih struktura stanovništva, savremenih problema stanovništva, - demonstriraju u PowerPoint prezentaciji, - diskutuju na temu: <i>Migracije nekad i sad</i>, - predlažu načine rješavanja aktuelnih problema u svijetu, - izrađuju grafikone na zadatu temu i obrazlažu ih, - na konkretnom primjeru daju mišljenje o važnosti odgovarajućih podataka za stanovništvo, - koristeći odgovarajući materijal opisuju i upoređuju tradicionalan način života sa životom u velikim metropolama, otkrivaju prednosti i nedostatke, - rade seminarski rad na temu svjetskih metropola. 	<p>Demografska eksplozija; gustina naseljenosti; prirodni priraštaj; različitost stanovništva; migracije, iseljavanje, useljavanje; naselja.</p>	<p>Ekologija: ekološki problemi u životnoj sredini; pojam demografske eksplozije.</p> <p>Sociologija: tipovi naselja, razvoj i promjene društva.</p>

Didaktičke preporuke

U obradi date teme neizbježna je upotreba odgovarajućih statističkih podataka. Nastavnicima/ama se preporučuje da od učenika/ca ne zahtijevaju pamćenje brojčanih podataka već da ih upućuju kako da ih koriste. U pripremi ovog časa učenici/e mogu da prikupe odgovarajuće podatke sa Interneta i da na osnovu njih, kao i sopstvenih iskustava mogu raspravljati na datu temu. Nastavnik/ca treba da podstiče učenike/ce na istraživanje naseljenosti svog kraja (porijeklo stanovništva, kretanje broja stanovnika, natalitet, mortalitet, prirodni priraštaj, gustina naseljenosti, starije i novije migracije nacionalni sastav, profesionalni razvoj, obrazovni i kulturni nivo, značajne ličnosti).

1. ZEMLJA I LJUDI**1.2 Privreda**

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi/sadržaji	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna privredne djelatnosti, - objašnjava neravnomjernost razvoja u svijetu – razvijene zemlje, zemlje u razvoju i nerazvijene zemlje, - analizira savremene ekonomsko-geografske probleme svijeta, - razumije pojam globalizacije, - procjenjuje razvijenost Crne Gore u odnosu na pojedine države svijeta. 	<p>Učenici/e:</p> <ul style="list-style-type: none"> - povezuju prethodna znanja i iskustva, analiziraju privredne djelatnosti, procjenjuju njihov značaj, - daju primjere za neravnomjernost razvoja, diskutuju o uzrocima i posljedicama, savremenim ekonomskim problemima, - rade seminarske radove na temu: <i>Globalizacija svjetske privrede i njene posljedice, svjetski tokovi robe i kapitala,</i> - diskutuju kako globalizacija sve više povezuje ljude, - komparativnom analizom objašnjavaju razvijenost Crne Gore u odnosu na pojedine države. 	<p>Privredne djelatnosti; BDP (bruto društveni proizvod); globalizacija svjetske privrede.</p>	<p>Sociologija: osnovni činioci društvenog života.</p>

Didaktičke preporuke

Prije obrade ove nastavne teme nastavnik/ca treba da insistira na obnavljanju znanja učenika/ca o privredi, njenoj podjeli i značaju. Nastavnik/ca treba da ukaže na process globalizacije svjetske privrede i njene posljedice, neravnomjernost u razvoju nove naučno-tehnološke revolucije. Učenicima/ama treba dati mogućnost da slobodno pitaju, razgovaraju, iznose sopstvena mišljenja o neravnomjernom razvoju u svijetu, savremenim ekonomskim problemima svijeta, prevazilaženju postojećih razlika, šta je neophodno učiniti da bi naša zemlja bila konkurentna na svjetskom, evropskom tržištu.

1. ZEMLJA I LJUDI**1.3 Međunarodne organizacije**

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi/sadržaji	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - procjenjuje značaj najvažnijih organizacija svijeta (UN, EU, NATO, G -7, UNICEF, UNESCO, FAO), - vrednuje integracijske procese, - zna oblike saradnje Crne Gore sa međunarodnim organizacijama. 	<p>Učenici/e:</p> <ul style="list-style-type: none"> - na konkretnim primjerima obrazlažu značaj najvažnijih organizacija svijeta, navode primjere integracija, - sakupljaju materijal sa Interneta, rade plakate ili PowerPoint prezentacije, ukazuju na probleme savremenog svijeta, - na konkretnim primjerima navode oblike saradnje Crne Gore sa međunarodnim organizacijama. 	<p>Međunarodne organizacije, UN, EU, G -7, UNICEF, UNESCO, FAO, NATO, OPEC.</p>	

Didaktičke preporuke

Učenicima/ama treba ukazati na važnost pojedinih međunarodnih udruživanja, na problem ostvarivanja integracijskih privrednih procesa u svijetu, multinacionalne i transnacionalne kompanije, značaj globalizacije hrane.

Nastavnik/ca treba da omogući učenicima/ama slobodu mišljenja, prosuđivanja, vrednovanja, postavljanja pitanja.

Učenici/e rade seminarske radove na datu temu.

2. REGIONALNA GEOGRAFIJA SVIJETA

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi/sadržaji	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizira prirodno-geografske karakteristike Evrope, - analizira društveno-ekonomske karakteristike Evrope, - poznaje najvažnije geografske karakteristike najrazvijenijih evropskih zemalja, - poznaje najvažnije geografske karakteristike zemalja Jugoistočne Evrope, - analizira prirodna i društvena obilježja Azije, - vrednuje ekonomske karakteristike Azije, - obrazlaže važnost nafte za privredu i preobražaj zemalja izvoznica nafte, - poznaje osnovne karakteristike najrazvijenijih zemalja Azije, - analizira prirodna i društvena obilježja Afrike, - vrednuje ekonomske karakteristike Afrike, - objašnjava probleme niske privredne razvijenosti, - opisuje probleme nerazvijenih zemalja Afrike, - poznaje najrazvijenije zemlje Afrike, - analizira prirodna i društvena obilježja Sjeverne Amerike, - vrednuje ekonomski značaj SAD-a u svijetu. 	<p>Učenici/e:</p> <ul style="list-style-type: none"> - povezuju prethodna znanja i vlastita iskustva i analiziraju prirodne karakteristike i upoređuju ih sa drugim kontinentima, - rade seminarske radove na temu stanovništva, naselja i privrede, - rade projekatski rad na temu savremenih događaja Evrope, - prikupljaju materijal (sa Interneta, literature i dr.) o najrazvijenijim zemljama Evrope, Jugoistočne Evrope, rade referate, panoe, PowerPoint prezentacije, - diskutuju na temu: <i>Azija, kontinent kontrasta</i>, - na osnovu filma, statističkih podataka, grafikona teksta analiziraju privredni razvoj pojedinih regija Azije, - upoređuju ekonomsku razvijenost država i predviđaju dalja kretanja, - koristeći geografsku kartu i odgovarajući materijal izdvajaju najvažnija obilježja razvijenih zemalja Afrike, - na konkretnim primjerima objašnjavaju uzroke i posljedice zaostalosti afričkog kontinenta, - diskutuju na temu problema siromašnih i slaborazvijenih zemalja Afrike, humanitarna pomoć najugroženijim. 	<p>Kontinenti – prirodne karakteristike, društveno- ekonomske karakteristike; značajne države.</p>	<p>Geografija: osnovna škola.</p>

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi/sadržaji	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizira prirodna i društvena obilježja Južne Amerike, - poznaje najrazvijenije zemlje Južne Amerike, - analizira prirodna i društveno-ekonomska obilježja Australije i Okeanije, - analizira geografske specifičnosti polarnih oblasti, - upoređuju Arktik i Antarktik. 	<p>Učenici/e:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rade seminarski rad na temu geografskih posebnosti i problema zemalja Južne Amerike, - na osnovu vlastitih znanja, filmova, literature diskutuju na temu Amerika i njena uloga u svijetu, - na osnovu filma, literature, odgovarajućeg teksta, odabranog slikovnog materijala upoređuju prirodne i društvene karakteristike Australije i Okeanije sa ostalim djelovima svijeta, - na osnovu filma, odabranog slikovnog i tekstulanog materijala zaključuju o uslovima života i daju mišljenja o mogućnostima iskorišćavanja. 		

Didaktičke preporuke

Nastavnik/ca treba da aktivira učenike/ce mobilisanjem prethodnih znanja i iskustava, povezivanjem sa novostečenim znanjima, upućuje ih na samostalno pronalaženje relevantnih informacija, korišćenje različitih izvora.

Nastavnik/ca treba da ukaže na osnovne prirodno-geografske i društveno-geografske karakteristike kontinenata.

Učenici/e prikupljaju materijal (sa Interneta, iz literature i dr.) o karakterističnim zemljama, rade referate, panoe, PowerPoint prezentacije, diskutuju na zadate teme.

3. CRNA GORA

3.1 Položaj, veličina, granice i državno uređenje

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi/sadržaji	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna položaj, veličinu i granice Crne Gore, - razumije državno uređenje Crne Gore, - analizira formiranje teritorije kroz prošlost. 	<p>Učenici/e:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći geografske karte određuju pojedine osobine geografskog položaja, istražuju državne granice, upoređuju ih, pronalaze sličnosti i razlike, - upoređuju veličinu teritorije sa susjedima i drugim evropskim zemljama i izvode zaključke, - čitaju tekst iz Ustava o državnom uređenju i komentarišu ga, - na osnovu odabrane literature, prethodnog znanja i istorijsko-geografskog atlasa rade seminarski rad na temu: <i>Formiranja crnogorske teritorije kroz prošlost,</i> - na osnovu vlastitih zapažanja diskutuju o odnosima sa drugim državama i daju mišljenje o značaju međunarodne saradnje. 	<p>Ustav; geografski položaj; istorijski razvoj.</p>	<p>Geografija: osnovna škola.</p> <p>Istorija: formiranje teritorije kroz prošlost, značaj Berlinskog kongresa, stvaranje zajedničke države Kraljevine SHS, položaj Crne Gore u Kraljevini Jugoslaviji, karakteristike društveno-ekonomskog položaja Crne Gore, proces dezintegracije jugoslovenske zajednice i nastanak novih država.</p>

Didaktičke preporuke

Nastavnik/ca treba da ukaže na osnovne političko-geografske elemente, veličinu granice, oblik teritorije, geografski, geopolitički položaj, državno uređenje.

Sadržaji o formiranju teritorije kroz prošlost se mogu organizovati grupno uz konkretne zadatke. Nastavnik/ca treba da upućuje učenike/ce na korišćenje različitih izvora znanja, pomaže učenicima/ama u vezi sa prikupljanjem materijala, sređivanja podataka, pripremi efektne prezentacije i izvještaja o rezultatima rada.

Nastavnik/ca treba da omogući učenicima/ama slobodu mišljenja, prosuđivanja, vrednovanja, postavljanja pitanja.

3. CRNA GORA

3.2 Prirodne odlike

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi/sadržaji	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumije geološki sastav terena Crne Gore, - razlikuje osnovne tipove i oblike reljefa i reljefne oblasti, - objašnjava osnovne prirodne karakteristike planinske oblasti, - objašnjava Jadransku oblast, - upoređuje prirodne karakteristike planinske i Jadranske oblasti, - objašnjava središnu udolinu sa Nikšićkim i Cetinjskim poljem, - vrednuje faktore koji utiču na klimu, - razlikuje klimatske tipove, - zna faktore koji utiču na bogatstvo voda, - razumije značaj kopnenih voda i Jadranskog mora, - opisuje tipove tla i procjenjuje njihov uticaj na proizvodnju, - razumije pojmove <i>ekološka država</i> i <i>zakonom zaštićeni lokalitet</i>, - zna probleme u vezi sa zaštitom životne sredine, problemima zagađenja, voda, vazduha, zemljišta i mjerama njihove zaštite. 	<p>Učenici/e:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći prethodna znanja diskutuju o geološkom sastavu, - na osnovu ilustracija, filma, karte daju mišljenje o karakterističnim reljefnim oblicima i analiziraju reljefne oblasti, - daju sopstveno mišljenje o uslovima života u planinskoj oblasti i mogućnostima njihovog unapređivanja, - pronalaze veze u prirodnim karakteristikama Jadranske oblasti i Središnje udoline, - rade reljef Crne Gore u odgovarajućem materijalu, - rade seminarski rad na temu: <i>Značaj klimatskih tipova za mogućnost privređivanja</i>, - daju primjere o uticaju reljefa, klime i tla na bogatstvo voda, - diskutuju o načinu privrednog iskorišćavanja voda i predlažu rješenja, - rade seminarski rad na temu: <i>Uticaj tipova tla na proizvodnju</i>, - daju sopstveno mišljenje o značaju nacionalnih parkova i procjenjuju potrebu za formiranjem novih, - analiziraju deklaraciju o proglašenju Crne Gore ekološkom državom, - na osnovu filma identifikuju probleme zaštite životne sredine i procjenjuju moguće mjere poboljšanja zaštite. 	<p>Geološki sastav; reljefne oblasti; Jadranska oblast; Planinska oblast; Središnja udolina sa Nikšićkim i Cetinjskim poljem; klima, klimatski tipovi; vode, Jadransko more, kopnene vode; zemljišta; nacionalni parkovi; ekološka država.</p>	<p>Biologija: ekosistem, životne oblasti, zaštita prirode, ekološki problemi u životnoj sredini.</p> <p>Geografija: osnovna škola.</p>

Didaktičke preporuke

Nastavnik/ca treba da zainteresuje učenike/ce za terenska istraživanja lokalne sredine, što je veoma značajno za primjenu stečenih znanja i vještina. U tom cilju nastavnik/ca treba da omogući učenicima/ama da posjete karakteristični oblik reljefa svog kraja, planira posjetu meteorološkoj stanici, nacionalnom parku, karakterističnim hidrografskim objektima...

Sadržaj nastavne teme treba obogatiti ilustrativnim filmskim materijalom, video zapisima. Nastavnik/ca treba da uputi učenike/ce na korišćenje različitih izvora saznanja, literature, Interneta i sl.

Nastavnik/ca treba da podstiče učenike/ce na detaljnija, zahtjevnija i trajnija posmatranja, da povezuju i koriste prethodna znanja i iskustva sa novim sadržajima.

3. CRNA GORA**3.4 Društveno-ekonomske odlike**

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi/sadržaji	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizira elemente i strukturu stanovništva, - razlikuje vrste, funkcije i tipove naselja, - zna najvažnije obrazovne, naučne i kulturne institucije, - zna najvažnije kulturno-istorijske spomenike, - analizira privredne potencijale (poljoprivredne, energetske, rudne, turističke...), - uočava mogućnost proizvodnje zdrave hrane i robne marke, - razlikuje vrste, raspored i položaj industrijskih objekata, - vrednuje turističke motive i procjenjuje mogućnost turističkog razvoja, - zna vrste saobraćaja, pravce i veze sa susjedima. 	<p>Učenici/e:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći prethodno znanje, odgovarajuće dijagrame, grafikone, statističke podatke analiziraju elemente i strukturu stanovništva, - diskutuju o demografskim kretanjima i daju mišljenje o demografskim promjenama u narednom periodu, - na osnovu filma, fotografija klasifikuju naselja, zaključuju o funkcijama i tipovima naselja, - rade tabele i klasifikuju određene tipove institucija, - sakupljaju, odabiraju različiti materijal (tekstovni i slikovni) i izrađuju zidne novine i foto albume na temu: <i>Kulturno-istorijski spomenici Crne Gore</i>, - posmatraju film o privrednim potencijalima Crne Gore. 	<p>Elementi i struktura stanovništva; migracije; selo; grad; urbanizacija; kulturno-istorijski spomenici; prirodni resursi; zdrava hrana; robna marka; privredne djelatnosti.</p>	<p>Geografija: osnovna škola.</p>

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi/sadržaji	Korelacije
	<p>Učenici/e:</p> <ul style="list-style-type: none"> - diskutuju o mogućnostima privređivanja i predlažu odgovarajuća rješenja, - na konkretnom primjeru daju mišljenje o proizvodnji zdrave hrane, - obrazlažu važnost turizma u privredi Crne Gore, - daju prijedloge o obogaćivanju i kvalitetu turističke ponude, - izrađuju turističke karte, turističke vodiče, - izrađuju turističku prezentaciju Crne Gore, - na konkretnim primjerima daju mišljenje o prednostima i nedostacima saobraćajne mreže, predlažu moguća rješenja. 		

Didaktičke preporuke

Ovo nastavno gradivo treba povezati sa sličnim sadržajima drugih nastavnih predmeta u cilju sagledavanja populacionih problema, kao i izgrađivanja svijesti o neophodnom zajedničkom životu različitih naroda.

U obradi sadržaja o naseljima nastavnik/ca treba da ukaže na različite funkcije, tipove i razvoj pojedinih naselja u Crnoj Gori, posebno treba da ukaže na problem depopulacije sela.

U pripremama za ovaj čas učenici/e mogu da prikupe odgovarajući materijal o selima u kojima su boravili/e, na osnovu kojih mogu istaći sličnosti i razlike, mogućnosti koje selo nudi.

Pri obradi privrede Crne Gore nastavnik/ca treba da insistira da učenici/e steknu znanja o razvoju privrede u cjelini i pojedinih privrednih djelatnosti, kao i prirodnoj osnovi razvoja. S obzirom na složenost ove problematike, težište treba da bude na najvažnijim karakteristikama razvoja, teritorijalnom razmještaju, neravnomjernosti razvoja. Nastavnik/ca treba da izbjegava suvoparno nabranje.

3. CRNA GORA

3.5 Regionalni pregled

Operativni ciljevi	Aktivnosti	Pojmovi/sadržaji	Korelacije
<p>Učenik/ca treba da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zna regije Crne Gore, - analizira prirodne i društveno-ekonomske osobine crnogorskog primorja, - analizira prirodne i društveno-ekonomske osobenosti Središnje udoline i dubokog krša, - analizira prirodne i društveno-ekonomske specifičnosti Planinske oblasti, - uočava probleme nekontrolisane eksploatacije dobara i raznih vidova zagađivanja prirode. 	<p>Učenici/e:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koristeći prethodna znanja analiziraju podjelu Crne Gore na geografske regije, - posmatraju i komentarišu odgovarajuće TV i video zapise vezane za reljefne oblasti, donose zaključke o uslovima za život, - daju primjere specifičnosti naselja u svakoj od regija, - upoređuju ekonomiju crnogorskih regija i daju svoje mišljenje o mogućnostima umanjenja regionalnih ekonomskih razlika, - daju mišljenje o mogućnostima uticaja turizma kao prioritetne privredne grane na brzi razvoj regija, - izrađuju plakate ili PowerPoint prezentacije značajnih turističkih područja, centara i mjesta Crne Gore, - diskutuju na temu: <i>Ugroženost i zaštita prirode, potreba održivog razvoja</i>, - rad na terenu – fotografišu i prikupljaju materijal iz zavičaja o ugroženosti prirode, kartiraju ugroženost u zavičaju, - izrađuju plakate, zidne novine i slično, - prezentuju pripremljeni materijal. 	<p>Crnogorsko primorje (Jadranska oblast); Srednja Crna Gora (Središnja udolina i površ dubokog krša); Sjeverna Crna Gora (Planinska oblast); zaštita prirode</p>	<p>Geografija: osnovna škola.</p>

Didaktičke preporuke

Crnogorske regije se najbolje mogu upoznati organizovanjem izleta ili kraćih ekskurzija. Na taj način je moguće upoznati najznačajnije prirodne vrijednosti.

Nastavnik/ca treba da planira i posjetu zavičajnom muzeju, arhivima, kulturno-istorijskim spomenicima, planira posjetu privrednim objektima u kojima će učenici/e posmatrati proces proizvodnje.

5. DIDAKTIČKE PREPORUKE

Nastava geografije omogućava kombinaciju tradicionalnih i savremenih načina podučavanja sa akcentom na aktivno učešće učenika/ca u procesu učenja. Aktivnosti učenika/ca, predložene u tabelama, su samo smjernica i predstavljaju jedan od mogućih načina kojima se mogu dostići ciljevi učenja. Nastavnik/ca ima autonomiju u planiranju nastave, određivanju broja i tipova časova, izboru nastavnih metoda, oblika rada, sredstava i aktivnosti za svaku nastavnu temu.

Primjena raznovrsnih metoda i oblika rada učiniće nastavu geografije zanimljivijom i intelektualno podsticajnijom. Učenje mora imati smisla za učenika/cu. Zato, umjesto insistiranja na zapamćivanju činjenica, kod učenika/ca treba razvijati sposobnosti za samostalno korišćenje različitog vizuelnog i statističkog materijala. Dakle, učenike/ce treba motivisati da koriste različite izvore znanja, da povezuju sopstvena iskustva i školsko znanje, da samostalno istražuju i uče.

Da bi nastava geografije bila savremenija i lakša, a da se pri tome zadrži visok nivo postignuća, umjesto faktografije, akcent treba staviti na učenje smislenih, međusobno povezanih sadržaja, korisnih za dalje obrazovanje i svakodnevni život.

Da bi se ostvario kvalitet i trajnost stečenih znanja, neophodno je ostvariti korelaciju među različitim nastavnim predmetima. Sama priroda geografije, kao nauke koja predstavlja sintezu i sponu između prirodnih i društvenih nauka, a samim tim podrazumijeva i korišćenje dostignuća drugih nauka, predstavlja idealan model za usvajanje sistema pojmova, što je jedan od osnovnih ciljeva učenja uopšte.

Ne postoji samo jedan model dobrog časa, ali postoje zahtjevi koje treba uvažavati da bi čas bio dobar. Prilikom planiranja časa, nastavnik/ca treba da ima na umu cilj (šta treba postići časom), koji je najbolji način za to i kojim sredstvima raspolaže. Učenici/e treba u najvećoj mjeri da učestvuju u svakoj fazi nastave, treba im dati mogućnost da postavljaju pitanja i tragaju za odgovorima, da rade u grupama i istražuju. U cilju dinamične nastave, bolje motivacije i razvijanja sposobnosti saradnje i komunikacije, pored grupnog rada, potrebno je organizovati i rad u parovima.

Za nastavu geografije postoji obilje audio i vizuelnog materijala (počev od karata, globusa, slajdova, pa do raznovrsnog materijala na Internetu i CD-ROM-u). Uloga nastavnika/ce je da učenike/ce usmjerava da ovaj materijal smisleno koriste. Posebnu pažnju treba posvetiti radu na računaru, prikupljanju određenih podataka i njihovoj prezentaciji.

Učenici/e će dostići više nivoe znanja ukoliko im se pruži prilika da stečeno znanje primjenjuju u svakodnevnom životu ili da vrednuju značaj određenih pojava i procesa. Jedna od mogućih aktivnosti za podsticanje razvoja kritičkog mišljenja je argumentovana diskusija. U programu geografije ima dosta pogodnih tema, o kojima učenici/e mogu diskutovati na času.

Terenski rad, posjete različitim specijalizovanim institucijama, izleti i ekskurzije, posebno su značajni za usvajanje geografskog znanja. Terensku nastavu potrebno je pripremiti i povezati sa drugim nastavnim predmetima. To su prilike koje omogućavaju učenicima/ama da povežu teorijska znanja sa praktičnim. Terensku nastavu potrebno je pripremiti i povezati sa drugim. Svake školske godine treba planirati najmanje jednu cjelodnevnu tematsku ekskurziju i najmanje dvije kraće terenske vježbe.

Geografski sadržaji su pogodni i za realizovane projektne nastave. U toku školske godine učenici mogu uraditi najmanje jedan projektni rad sa temom po sopstvenom izboru. Kroz projektnu nastavu, pored usvajanja određenih znanja, učenici će vježbati metode i tehnike istraživačkog rada.

6. KORELACIJE MEĐU PREDMETIMA

Korelacije među predmetima su date u tabelama (4. Sadržaji i operativni ciljevi predmetnog programa).

7. STANDARDI ZNANJA (ISPITNI KATALOG)

I razred

1. UVOD U GEOGRAFIJU

Nakon ove teme učenik/ca treba da:

- zna predmet proučavanja, podjelu i značaj geografije,
- zna multidisciplinarnost geografskih istraživanja.

2. PLANETA ZEMLJA

Oblik i veličina Zemlje

Nakon ove teme učenik/ca treba da:

- zna oblik i dimenzije Zemlje,
- zna objasniti savremene poglede na Kosmos,
- zna važnost nauke i tehnologije u spoznajama o obliku Zemlje,
- zna pojmove: Zemljin ekvator, Sjeverni pol, Južni pol, Zemljina osa,
- zna objasniti djelovanje sile teže i navesti primjere.

2.2 Zemlja u Kosmosu

Nakon ove teme učenik/ca treba da:

- zna položaj Zemlje u Sunčevom sistemu i Kosmosu,
- zna objasniti pojmove: svjetlosna godina, galaksija, gravitacija, mliječni put,
- zna posljedice Zemljinog oblika, nagnutosti Zemljine ose i Zemljinih kretanja,
- razlikuje prirodne i vještačke satelite,
- zna o Mjesecu kao Zemljinom satelitu, Mjesečevim fazama,
- zna objasniti pojavu pomračenja nebeskih tijela.

2.3 Kretanje i posljedice kretanja Zemlje

Nakon ove teme učenik/ca treba da:

- zna Zemljina kretanja,
- razlikuje Zemljinu rotaciju od revolucije,
- povezuje nagnutost Zemljine ose i različitu osvjetljenost Zemljine površine,
- zna objasniti položaj Zemlje u različitim godišnjim dobima,
- upoređuje promjenu godišnjih doba na sjevernoj i južnoj polulopti,
- zna objasniti različito trajanje dana i noći,
- zna objasniti ravnodnevicu i dugodnevicu,
- zna osnovna obilježja toplotnih pojaseva,
- razlikuje mjesno i zonalno vrijeme,
- zna objasniti datumsku granicu,
- zna objasniti kalendar i računanje vremena.

3. KARTOGRAFIJA

3.1 Geografska mreža

Nakon ove teme učenik/ca treba da:

- razlikuje meridijane od paralela,
- zna važnost tačnog određivanja geografskog smještaja,
- zna odrediti geografsku širinu i geografsku dužinu zadatih mjesta na geografskoj karti.

3.2 Predstavljanje Zemljine površine

Nakon ove teme učenik/ca treba da:

- zna metode prikazivanja Zemljine površine,
- zna pojam, svojstva, elemente geografske karte,
- zna načine predstavljanja geografskih sadržaja na karti,
- zna kartografske znake,
- razlikuje geografske karte po sadržaju i razmjeru
- zna da se izrazi slikom, tabelom, grafikom,
- zna da koristi geografsku kartu kao izvor znanja i informacija,
- izračunava udaljenost na karti.

3.3 Orijentacija

Nakon ove teme učenik/ca treba da:

- zna važnost orijentacije u svakodnevnom životu,
- zna da se orijentiše na terenu uz pomoć geografske karte, plana,
- kreće se u prostoru pomoću kompasa, GPS uređaja.

4. GRAĐA ZEMLJE I GEOLOŠKI RAZVOJ ZEMLJINE KORE

Nakon ove teme učenik/ca treba da:

- zna unutrašnju građu Zemlje,
- zna geološki razvoj Zemljine kore,
- zna objasniti nastanak kontinenata i okeana,
- zna objasniti pomjeranja litosfernih ploča.

5. GEOSFERE

5.1 Litosfera

Nakon ove teme učenik/ca treba da:

- zna građu Zemljine kore,
- može razlikovati magmatske, sedimentne i metamorfne stijene,
- zna najvažnije minerale i njihov značaj,
- zna objasniti orogene pokrete, postanak i mijenjanje reljefa,
- razlikuje stare i mlade planine,
- zna objasniti pojavu vulkana i zemljotresa,
- zna objasniti uticaj egzogenih sila,
- poznaje oblike reljefa nastale radom egzogenih sila,
- zna oblike reljefa u svom kraju.

5.2 Pedosfera

Nakon ove teme učenik/ca treba da:

- zna postanak i vrste zemljišta,
- zna objasniti značaj zemljišta, degradaciju i zaštitu,
- zna važnost pravilnog odlaganja otpada.

5.3 Atmosfera

Nakon ove teme učenik/ca treba da:

- zna sastav i strukturu atmosfere,
- zna uticaj geografskih faktora na klimu,
- zna klimatske elemente,
- zna objasniti pojave i procese u atmosferi,
- zna klimatske tipove i njihove varijetete,
- zna objasniti uticaj ciklona i anticiklona na vrijeme,
- zna koristiti mjerne instrumente i grafički predstaviti vremenske (meteorološke) parametre,

- zna uticaj čovjeka na klimu (kolebanje klimata, mikroklimu lokalne sredine, efekat staklene bašte, uništavanje ozonskog omotača),
- zna posljedice tehnološkog razvoja,
- razumije potrebu očuvanja, unapređivanja i zaštite životne sredine i učestvuje u akcijama na lokalnom nivou.

5.4 Hidrosfera

Nakon ove teme učenik/ca treba da:

- zna objasniti pojave i procese u hidrosferi,
- zna raspored i vrste voda na Zemlji,
- zna fizička i hemijska svojstva morske vode,
- zna na karti da pokaže oblike horizontalne razuđenosti,
- zna hidrološke karakteristike voda na kopnu,
- zna značaj voda na Zemlji,
- zna posljedice tehnološkog razvoja, razvijaju kritički odnos,
- razumije potrebu očuvanja i zaštite voda i učestvuju u akcijama na lokalnom nivou.

5.5 Biosfera

Nakon ove teme učenik/ca treba da:

- zna geografski raspored biljnih zajednica i životinjskog svijeta na Zemlji (horizontalnu i vertikalnu zonalnost),
- upoređuje floru i faunu pojedinih toplotnih pojaseva na Zemlji i u svom kraju,
- zna reliktnu i endemičnu vrstu,
- zna tipične životinje pojedinih biljnih područja,
- procjenjuje uticaj čovjeka na prostiranje biljnog i životinjskog svijeta,
- shvati potrebu očuvanja, unapređivanja i zaštite biljnog i životinjskog svijeta.

6. PRIRODNA BOGATSTVA I ZAŠTITA PRIRODE

Nakon ove teme učenik/ca treba da:

- zna da objasni važnost sirovina i energije za život i rad čovjeka,
- razumije međusobnu uslovljenost čovjeka i prirode,
- zna objasniti uticaj čovjeka na prostor, navesti primjere pozitivnog i negativnog djelovanja,
- vrednuje prirodne resurse, njihove rezerve, obnavljanje, korišćenje i zaštitu, na lokalnom, regionalnom i planetarnom nivou,
- zna objasniti značaj geodiverziteta i biodiverziteta i potrebe njihove zaštite,
- zna pojam održivog razvoja.

II razred**1. ZEMLJA I LJUDI****1.1 Stanovništvo i naselja**

Nakon ove teme učenik/ca treba da:

- na osnovu odgovarajućih statističkih podataka, grafikona, dijagrama i dr. analizira kretanje broja stanovnika na Zemlji,
- zna da objasni pojam demografske eksplozije,
- zna da objasni gustinu naseljenosti, uzroke rijetke i velike gustine naseljenosti,
- zna da objasni prirodni priraštaj, prirodni pad i porast stanovništva,
- zna posljedice visokog prirodnog priraštaja,
- zna strukture stanovništva (rasnu, vjersku, jezičku...),
- zna objasniti pojam migracija, vrste i njihove uzroke,
- zna savremene probleme stanovništva,
- zna značaj praćenja podataka o stanovništvu na Zemlji,
- upoređuje tradicionalan način života sa životom u velikim metropolama,
- zna savremene probleme razvoja naselja Svijeta.

1.2 Privreda

Nakon ove teme učenik/ca treba da:

- zna da objasni privredne djelatnosti,
- zna objasniti neravnomjernost razvoja u svijetu, uslove razvoja privrede,
- razlikuje privrednu razvijenost pojedinih područja,
- zna savremene ekonomsko-geografske probleme svijeta,
- zna da objasni pojam globalizacije.

1.3 Međunarodne organizacije

Nakon ove teme učenik/ca treba da:

- vrednuje značaj najvažnijih organizacija u svijeta (UN, EU, NATO, G -7, UNICEF, UNESCO, FAO),
- zna da objasni važnost integracijskih procesa u Evropi i svijetu,
- zna oblike saradnje Crne Gore sa međunarodnim organizacijama.

2. REGIONALNA GEOGRAFIJA SVIJETA

Nakon ove teme učenik/ca treba da:

- zna osnovne prirodno- geografske i društveno-ekonomske karakteristike Evrope,
- zna najvažnije geografske karakteristike najrazvijenijih evropskih zemalja,
- zna najvažnije geografske karakteristike zemalja Jugoistočne Evrope,

- zna osnovna prirodna i društveno-ekonomska obilježja Azije,
- zna objasniti važnost nafte za privredu i preobražaj zemalja izvoznica nafte,
- zna osnovne karakteristike najrazvijenijih zemalja Azije,
- zna osnovna prirodna i društveno-ekonomska obilježja Afrike,
- zna probleme nerazvijenih zemalja Afrike,
- zna osnovna prirodna i društveno-ekonomska obilježja Sjeverne, Srednje i Južne Amerike,
- zna ekonomski značaj SAD-a i ulogu u svijetu,
- zna osnovna prirodna i društveno-ekonomska obilježja Australije i Okeanije,
- zna geografske karakteristike polarnih oblasti, upoređuje Arktik i Antarktik.

3. CRNA GORA

3.1 Položaj, veličina, granice, državno uređenje

Nakon ove teme učenik/ca treba da:

- najpoložaj, veličinu i granice Crne Gore,
- zna državno uređenje Crne Gore,
- zna formiranje teritorije kroz prošlost.

3.2 Prirodne odlike

Nakon ove teme učenik/ca treba da:

- zna geološki sastav terena,
- zna uticaj unutrašnjih sila na formiranje i mjenjanje reljefa,
- zna osnovne tipove reljefa i reljefne oblasti,
- zna osnovne prirodne karakteristike Planinske oblasti, Jadranske oblasti, Središnje udoline i pojasa dubokog krša, upoređuje ih međusobno,
- zna faktore koji utiču na klimu,
- zna klimatske tipove i može vrednovati njihov uticaj na život ljudi i privređivanje,
- zna faktore koji utiču na bogatstvo voda,
- zna da objasni značaj kopnenih voda i voda Jadranskog mora,
- zna tipove tla i može procijeniti njihov uticaj na proizvodnju,
- zna zaštićene lokalitete,
- zna objasniti pojam ekološke države,
- zna probleme u vezi sa zaštitom životne sredine (zagađenje voda, vazduha, zemljišta) i mjere njihove zaštite.

3.3 Društveno-ekonomske odlike

Nakon ove teme učenik/ca treba da:

- zna da analizira osnovne demografske odlike (elemente, struktura stanovništva),
- zna vrste, funkcije i tipove naselja,
- zna karakteristike urbanih cjelina,
- zna najvažnije obrazovne, naučne i kulturne institucije,
- zna najvažnije kulturno-istorijske spomenike,
- zna privredne potencijale (poljoprivredne, energetske, rudne, turističke...),
- zna mogućnosti za proizvodnju zdrave hrane i robne marke,
- zna vrste, raspored i položaj industrijskih objekata,
- zna turističke motive i može procijeniti mogućnost turističkog razvoja,
- zna vrste saobraćaja, važnije pravce i veze sa susjedima.

3.4 Regionalni pregled

Nakon ove teme učenik/ca treba da:

- zna regije Crne Gore,
- analizira prirodne i društveno-ekonomske osobine crnogorskog primorja,
- analizira prirodne i društveno-ekonomske osobenosti Središnje udoline i pojasa dubokog krša,
- analizira prirodne i društveno-ekonomske specifičnosti Planinske oblasti,
- zna probleme nekontrolisane eksploatacije dobara i raznih vidova zagađivanja prirode.

8. NAČINI PROVJERAVANJA ZNANJA I OCJENJIVANJA

Veliki značaj školskog ocjenjivanja i obilje konverzi koje ga prate ukazuju na veliku odgovornost (pored ekspertskih institucija) onih koji u školi odlučuju o ocjenjivanju i sprovode ocjenjivanje. Ocjenjivanje, nastavnika/cu, kao osobu i kao stručnjaka, dovodi u najneposredniji kontakt sa svakim/om učenikom/com. Zato je veoma važna uloga nastavnika/ce kao procjenjivača, evaluatora u nastavnom procesu, a ona, između ostalog, obuhvata:

- ocjenjivanje i sve vrste intervencija koje daju povratnu informaciju o uspješnosti procesa učenja;
- primjenu različitih oblika ocjenjivanja i provjeravanja znanja;
- sve vrste verbalnih i neverbalnih odobravanja ili neodobravanja učeničkog rada od strane nastavnika/ce;
- analiziranje individualnog postignuća učenika/ce u odnosu na njegove/njene sposobnosti, radne navike, motivaciju...

Od načina nastavnikovog/icinog vrednovanja znanja zavisi hoće li znanje ostati na nivou reprodukcije ili će učenici/e učiti sa razumijevanjem i nastojati da stečeno znanje primjenjuju.

Ukoliko nastavnik/ca dobro postavi tri osnovne pedagoške funkcije ocjenjivanja: informativnu, evaluativnu i instruktivnu, razviće se još dvije veoma važne psihološke funkcije: motivaciona i razvojna. Dakle, ocjenjivanje ne smije da se vezuje samo za utvrđivanje konačnih ocjena, nego se više koristi kao sredstvo praćenja toka nastavnog procesa. Ocjenjivanje treba bazirati na definisanim standardima znanja.

Provjeravanje i ocjenjivanje znanja treba da se sprovodi usmeno i pismeno. S obzirom na to da oba oblika ocjenjivanja imaju određene prednosti i nedostatke, najbolja je njihova kombinacija. Kada je riječ o pismenoj provjeri, najbolje je koristiti testove znanja, koji obuhvataju sve nivoe zahtjevnosti. Uz to, prilikom praćenja i ocjenjivanja učeničkog rada, treba uzeti u obzir ocjene zadataka, vježbi, izlaganja seminarskih radova, zbirki, produkata aktivnosti na času ili terenskom radu...

Prilikom provjere znanja, učenicima/ama treba omogućiti da koriste ona pomagala (različite vrste karata, grafičke prikaze...) pomoću kojih će pokazati svoje znanje. Samo uz krajnju promišljenost i sa aspekta funkcionalne vrijednosti, prilikom ocjenjivanja mogu se koristiti nijeme karte.

9. RESURSI ZA REALIZACIJU NASTAVE

9.1 Materijalni uslovi, standardi i normativi

Za kvalitetno i efikasno izvođenje nastave geografije neophodna je posebno specijalizovana geografska učionica. U učionici na raspolaganju moraju biti različiti udžbenici i materijalna sredstva, didaktička pomagala i audio-vizuelna sredstva. Radi upotrebe audio-vizuelnih sredstava učionica treba da ima mogućnost zamračivanja.

Osnovno pomoćno sredstvo u nastavi geografije su karte. Učionica mora imati komplete zidnih karata, i to:

- karte Svijeta (fizičko-geografska, tematska);
- karte kontinenata, (fizičko-geografske, tematske);
- karte pojedinih regija Evrope;
- karte Srbije i Crne Gore (fizičko-geografska, tematske);
- karte pojedinih regija Srbije i Crne Gore;
- karte Crne Gore (fizičko-geografske, tematske);
- određene reljefne karte.

Zidne karte moraju imati dimenzije najmanje 100 x 120cm.

Pored karata učionice moraju biti opremljene i globusima.

Potrebna audio-vizuelna sredstva su:

- grafoskop,
- episkop,
- dijabprojektor,
- televizor sa optimalnom veličinom ekrana,
- video-kamera,
- video-rikorder,
- fotoaparati,
- kasetofon,
- kompjuter sa mogućnošću upotrebe disketa i sa priključkom na Internet.

Kabineti treba da budu opremljeni i sa: različitim modelima, fotografijama, video-kasetama, sa odgovarajućim filmovima, TV emisijama, čart-tablom, projekcionim platnom, folijama, makazama, skalpelom, hamer papirom, papirom u boji, stalcima za karte, olovkama u boji...

U učionici – kabinetu nastavnik/ca treba da ima na raspolaganju odgovarajuću literaturu, kao i udžbenike, odgovarajuće priručnike, radne sveske, zbirke zadataka, geografske atlase, kao i ormare za čuvanje nastavnih sredstava.

Za izvođenje terenskog rada i ekskurzija potrebna su odgovarajuća pomagala kao što su: termometri za vazduh, vodu i zemljište, barometar, metar-pantljičke, bidoni za vodu, lopata na rasklapanje, štoperice, lakmus papir, kompas, mjerač padavina, mjerač vjetra, topografske karte, kurvimetar, planove kraja gdje se terenski rad izvodi.

9.2 Okvirni spisak literature i drugih izvora

Preporučena literatura za učenike/ce:

1. Grupa autora: *Geografski atlas za srednju školu*
2. Đurić, V.: *Geografija za II razred gimnazije*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1997.
3. *Enciklopedija znanja – Gdje*, Mladinska knjiga, Ljubljana – Zagreb, 1990.
4. *Ilustrovan enciklopedija*, Vasiona, „Zmaj”, Novi Sad, 2001.
5. Popularna literatura (časopisi „Gea”, „Zemlja i ljudi”, „National geographic”)
6. Rakičević, T., Dukić, D.: *Geografija za I razred gimnazije*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1995.
7. Rajčić, M., Đurić, V.: *Geografija za II razred gimnazije*, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, Beograd, 1997.
8. Rodić, D.: *Geografija za III razred gimnazije*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1998.
9. *Veliki atlas životinja*, TKPP Evro, Beograd, 1991.

Preporučena literatura za nastavnike/ce:

1. Asimov I.: *Život u Svemiru*, Beograd, 1980.
2. Bakić R., Popović, S., Radojičić, B., Burić, M., Kasalica, S., Ivanović, Z., Vukotić, M.: *Geografija Crne Gore*, "Univerzitetska riječ", Nikšić, 1991.
3. Burić, M.: *Geografsko-istorijski atlas Crne Gore*, Institut za geografiju, Nikšić, 2002.
4. Burić, M.: *Životne sredine, veličine i jedinice mjere*, Međunarodni institut za ekologiju i zdravlje čovjeka, Podgorica, 1996.
5. Davidović, R.: *Regionalna geografija*, PMF – Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, 1999.
6. Davidović, R.: *Regionalna geografija knj. 2*, PMF – Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad 2000.
7. *Enciklopedijski geografski leksikon Jugoslavije*, "Svjetlost", Sarajevo, 1990.
8. Ivkov, A.: *Metodički priručnik za nastavu geografije*, "PMF" - Departman za geografiju, Novi Sad, 2000.
9. Kartal, P., Radović, M.: *Geografski prostor Crne Gore - Geografija plus*, "Unireks", Podgorica, 2002.
10. Kasalica, S.: *Sjeverna Crna Gora*, "Unireks", Nikšić, 1998.
11. Nedeljković, M.: *Leksikon naroda svijeta*, Srpska književna zadruga, Beograd, 2001.
12. Radojičić, B.: *Geografija Crne Gore - prirodna osnova*, "Unireks", Nikšić, 1996.
13. Rakićević, T.: *Opšta fizička geografija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1978.
14. Rudić, V.: *Metodika nastave geografija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1978.
15. *Statistički godišnjaci*
16. Stefanović, M.: *Afrika, sjaj i tama*, BMG, Beograd, 1999.
17. Vlahović P.: *Narodi i etničke zajednice Svijeta*, Vuk Karadžić, Beograd, 1984.

Napomena

Nastavnici/e mogu dopuniti literaturu i preporučiti korišćenje drugih izvora u cilju aktuelizacije nastave, zbog novih dostignuća i znanja za potrebe zadovoljenja interesa lokalne zajednice, interesa učenika/ca i interesa socijalnih partnera. Pojedini udžbenici biće preporučeni od strane Ministarstva prosvjete i nauke.

10. PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA/CA I STRUČNIH SARADNIKA/CA

Nastavu geografije u srednjoj stručnoj školi mogu da izvode:

- profesor geografije,
- diplomirani geograf,
- profesor istorije i geografije.

Pored odgovarajućeg inicijalnog obrazovanja, potrebno je da nastavnik/ca radi na kontinuiranom usavršavanju u cilju sticanja didaktičkih, metodičkih i drugih znanja (simpozijumi, seminari i dr.).

Nov način rada podrazumijeva i niz kompetencija: potrebno je da nastavnik/ca bude dobar organizator (planiranje i izvođenje terenskog rada, vođenje istraživačkih radionica, planiranje tematskih i projekatskih radova itd.).

Katalog znanja – predmetni program **GEOGRAFIJA** za I i II razred srednje stručne škole prilagodila je Komisija u sastavu:

Nada Maras

Miomir Radović

Dragan Miranović

